

2020 / Vol:6, Issue:34 / pp.2178-2198

RESEARCH ARTICLE

Arrival Date : 15.10.2020

Published Date : 26.12.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.490>

Reference : Usta, M. & Demir, E. (2020). "Eğitimde Çokkültürlülük: İlkokul Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Kitapları Üzerinden Nitel Bir İnceleme", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(34):2178-2198.

EĞİTİMDE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK: İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER KİTAPLARI ÜZERİNDEN NİTEL BİR İNCELEME

Multiculturalism in Education: Science of Life and Social Studies Primary School Books on a Qualitative Review

Meryem USTA

Karaman Ayrancı Yavuz Sultan Selim İlkokulu Sınıf Öğretmeni, Sınıf Eğitimi Bilim Uzmanı, Karaman /Türkiye

ORCID: 0000-0002-2096-235X

Erdal DEMİR

Karaman, Abdurrahim Karakoç İlkokulu Müdürü, Türk Dili Edebiyatı Bilim Uzmanı, Karaman /Türkiye

ORCID: 0000-0001-8815-0860

ÖZET

Küreselleşmenin de etkisiyle, ülkeler arasında etkileşim artmıştır. Ülkeler arasında etkileşim sonucu olarak kültürler de birbirinden etkilenmeye başlamıştır. Son yıllarda insanlar savaş, doğal felaketler, gibi zorunlu nedenlerle veya yeni iş imkânları oluşturma, eğitim gibi isteğe bağlı nedenlerle farklı ülkelere ve farklı coğrafyalara göç etmek zorunda kalmışlardır. Yapılan bu göç hareketleri doğal olarak insanların gittikleri ülkelere kendi kültürel değerlerini ve yaşam şartlarını taşımalarına sebep olmuştur. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimle birlikte kültürel zenginlikte artış görülmüş ve ülkeler politikalarını çok kültürlülük ekseninde şekillendirmeye başlamıştır. Sosyal ve kültürel çalışmalarla birlikte özellikle eğitim alanında da çok kültürlülük tartışılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle hazırlanan çalışmanın temel çıkış noktası, devletlerin eğitim politikalarını oluşturmada kültürel zenginlik ve çok kültürlülük düşüncesini dikkate almalarının gerekliliğidir. Çokkültürlü eğitim anlayışının öncelendiği eğitim sistemlerinde, farklı kültürlerle karşı saygılı ve hoşgörülü bir şekilde yaklaşılması gerektiği düşüncesinden hareketle okullarda öğrencilere sevgi, paylaşma, hoşgörü, merhamet ve saygı gibi değerler kazandırıldığı çalışmanın temel iddiasıdır. Bu iddiadan yola çıkarak hazırlanan çalışmanın temel amacı Türk eğitim sisteminde ve eğitim müfredatında çok kültürlülük konusunun İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitapları üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında ilk olarak çok kültürlülük konusu ile ilgili kavramsal bilgilere yer verilmiş ve eğitimde çok kültürlülük konusu irdelenmiştir. Son olarak İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitapları çok kültürlülük konusu ekseninde değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanarak hazırlanan çalışmada veri kaynağı 2019 yılı 1. 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve ilgili derslerin eğitim-öğretim müfredatları ve programlarıdır. İlgili müfredat ve kitaplar incelenerek elde edilen veriler nitel içerik analizine tabi tutulmuş, bulgular tablolaştırılmış ve bilgiye dökülmüştür. Çalışma sonucunda, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri öğretim programlarının genel amaçlar, açıklamalar ve kazanımlarında çok kültürlülük vurgusuna yer verildiği; Sosyal Bilgiler derslerinde ve ders kaynaklarında, Hayat Bilgisi dersine kıyasla kazanım olarak çok kültürlülük kavramına daha fazla vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kültürlülük, Eğitim, Çok Kültürlü Eğitim, Hayat Bilgisi Dersi, Sosyal Bilgiler Dersi

ABSTRACT

Interaction between countries has increased with the effect of globalization. As a result of the interaction between countries, cultures have also started to be influenced by each other. In recent years, people have to migrate to different countries and different geographies due to compulsory reasons such as war, natural disasters or optional reasons such as creating new job opportunities and education. These migration movements naturally caused people to carry their own cultural values and living conditions to the countries they went to. With the change in the social structure, cultural wealth has increased and countries have started to shape their policies on the axis of multiculturalism. Along with social and cultural studies, multiculturalism has started to be discussed especially in the field of education. The basic starting point of the study prepared based on this is the necessity for states to take into account the idea of cultural richness and multiculturalism in their educational policies. The main claim of the study is that students gain values such as love, sharing, tolerance, compassion and respect in schools, based on the idea that different cultures should be approached with respect and tolerance in education systems where the understanding of multicultural education is prioritized. Based on this claim, the main purpose of the study is to evaluate the issue of multiculturalism in the Turkish education system and curriculum through Primary School Life

Science and Social Studies books. First of all, conceptual information on the subject of multiculturalism was included and the issue of multiculturalism in education was examined. Finally, Primary School Life Science and Social Studies text books were evaluated in the axis of multiculturalism. The data source of the study, which was prepared using the document analysis technique, one of the qualitative research methods, is the first, second and third grade Life Studies text books of 2019 and the 4th grade Social Studies text book, and the education curriculums and programs of the related collections. The data obtained by examining the relevant curriculum and books were subjected to qualitative content analysis, the findings were tabulated and put into information. In the result of the study, emphasis on multiculturalism is included in the general objectives, explanations and acquisitions of the Life Science and Social Studies courses; It was determined that the concept of multiculturalism as an outcome was emphasized more in Social Studies lessons and lesson resources compared to the Life Science lesson.

Key words: Multiculturalism, Education, Multicultural Education, Life Science Lesson, Social Studies Lesson.

1. GİRİŞ

Kültür bir toplumun yaşayan hafızasıdır. Gelenek-görenekler, insanların yaşam tarzı, topluma ait sanat eserleri, yeme-içme gibi birçok unsur bir ülkenin kültürünü meydana getirmektedir. Kültürün alt boyutları da bulunmaktadır. Maddi ve maddi olmayan kültürel miras ayrımı ile birlikte somut ve somut olmayan kültürel miras ayrımı da yapılmaktadır. Toplumların kültürel kodların oluşumunda geçmiş tecrübelerle birlikte başka ülkelerin ve başka toplumların da etkisi olduğu söylenilebilir.

Küreselleşen dünyada ülkeler arasında iletişim ve etkileşim yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Dünyanın küçük bir köy haline dönmesi, ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkması ile bir ülkede yaşayan toplumun kültürü, başka ülkelerde yaşayan toplumları da etkilemekte ve kültürel yönde etkileşim daha artmaktadır. Öğrenci değişim programları aracılığıyla ve devlet bursu ve kendi imkanları ile yurtdışında öğrenim gören uluslararası öğrenciler öğrenim gördükleri ülkenin ve şehrin kültüründen etkilenmekte ve yaşadığı şehre kendi kültürünü de yansıtmaktadır. Dahası uluslararası öğrenciler mezun olduktan sonra kendi ülkelerine döndüklerinde, öğrenim gördükleri sırada edindikleri bilgi, görgü ve tecrübelerini yaşadığı topluma yansıtmakta ve ülkeler arasında kültürel etkileşim yönünde adımlar atılmaktadır.

Ülkeler ve toplumlar arasındaki kültürel etkileşim sadece uluslararası öğrencilerin etkisiyle yaşanmamakta, ekonomik sebeplerle ve yeni iş imkânları kazanabilmek adına insanlar başka ülkelere ve şehirlere göç etmekte ve kaynak ülkenin kültürel kodları hedef ülkeye de aktarabilmektedir. Son yıllarda iklim değişikliği ve küresel ısınmanın da etkisiyle meydana gelen deprem, tsunami, sel gibi doğal afetler de insanların zorunlu olarak başka ülkelere göç etmesine zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, insanlar savaş ortamından kaçarak, mülteci ve sığınmacı olarak farklı ülkelere zorunlu göç etmek durumunda kalmaktadır.

İster ekonomik sebeplerle olsun, ister eğitim, ister sosyo-kültürel faaliyetler adına olsun isterse zorunluluktan kaynaklansın, gerçekleştirilen bu göç hareketleri ile insanlar gittikleri ülkelere kendi kültürel değerlerini ve yaşam şartlarını taşımaktadır. Göç hareketlerin sonucu olarak ülkelerin toplumsal yapısında değişim meydana gelmekte, farklı milletlerden insanların toplumsal kültüre önemli etkisi olmaktadır.

Farklılıkların zenginlik olarak değerlendirildiği çok kültürlülük olgusu ile birlikte sosyal ve kültürel alanda yaşanan değişim kültürel zenginlik olarak görülmeye başlanmıştır. Çok kültürlülük kavramı disiplinler arası konu olarak tartışılmaktadır. Siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk, yönetim bilimleri, eğitim bilimleri başta olmak üzere birçok disiplin çok kültürlülük kavramını tartışma konusu etmiştir. Eğitimde çok kültürlülük konusu, çok kültürlü eğitim kavramı ile ön plana çıkmış ve farklı ülkelere gelen öğrenciler üzerinden hareketle tartışılmaya başlanmıştır.

Devletler eğitime yönelik politikalara belirlerken çok kültürlülük konusunu dikkate almaya başlamış ve kültürel zenginliklerini eğitim müfredatlarına ve kaynaklarına yansıtmaya başlamıştır. Türkiye’de son yıllarda çok kültürlü eğitim kavramının eğitim/öğretim programlarına dâhil edildiği ve farklı ülkelerin kültürlerinin öğrencilere tanıtıldığı ders kitaplarının basıldığı dikkati çekmektedir. İlkokul, ortaokul ve liselerde eğitim öğretim programlarında kültürel çeşitlilik vurgulanmaktadır. Özellikle ilkokullarda hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde okutulan ders kitaplarında çok kültürlülük

konusuna yönelik metinlere yer verilmesi ve eğitim-öğretim müfredatında çok kültürlülük ile ilgili kazanımların ortaya konulması altı çizilmesi gereken önemli hususlardır.

Bu minvalden hareketle hazırlanan çalışmanın temel amacı İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitapları üzerinden hareketle çok kültürlülük konusunun irdelenmesidir. Bu amaç ekseninde çalışma kapsamında ilk olarak çok kültürlülük, çok kültürlü eğitim konuları ele alınmıştır. Daha sonrasında, çok kültürlülük konusu ile ilgili araştırmalar incelenmiştir. 2019 yılı İlkokul 1. 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ve eğitim öğretim müfredatının doküman analizi tekniği kullanılarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilen veriler ve bulgular ortaya konulmuştur.

2. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL GELİŞİM

Çok kültürlülük teriminin anavatanı Kanada'dır. Çalışmanın bu kısmında çok kültürlülük ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmekte ve çok kültürlülük politikalarının tarihsel gelişimi incelenmektedir.

2.1. Çok Kültürlülük Kavramı

Bir halkın yaşam tarzı, gelenek, alışkanlık, adet, zihniyet, davranışları gibi olguları kapsayan (Yayla, 2005: 135'den akt Usta ve Bilgiç, 2016: 38) kültür kavramı, toplum içinde, mevcut olan her türlü bilgi ve davranış biçimlerini kapsayan maddi ve manevi bir bütün olarak açıklanmaktadır (Turhan, 1997: 22). Diğer bir ifadeyle kültür; herhangi bir gruba yaşam tarzı istikametlerini sunan karmaşık müşterek, kavramlar, inançlar ve değerler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Fay, 2005: 83).

Türkiye Bilimler Akademisi Sözlüğünde kültür kavramı "bir toplumda, tarihsel gelişme süreci içinde yaratılan tüm değerler, kurallar, maddesel, tinsel ürünlerle bunların üretimini, kullanılmasını, sonraki kuşaklara iletilmesini sağlayan araçların tümü" şeklinde ifade edilmektedir (TÜBA, 2011: 776). Bir toplum içerisinde yaşayan insanlar tarafından oluşturulan, toplumların sembolik ve öğrenilmiş yönlerini açıklamak için kullanılan kültür kavramı (Güvenç, 2005: 102; Marshall, 1999: 442) insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği inanç, bilgi, sanat, hukuk, moral ve diğer yetenekleri kapsayan karmaşık idealleştirilmiş kurallar bütünü şeklinde tanımlanabilir (Fitcher, 2001: 132-133).

Bireylerin, belli bir kültürel geleneğin taşıyıcıları olarak kendileri olduğu, daha açık bir ifadeyle kişinin kimliğinin temelleri, belli bir inanç sistemi ile bu sisteme eşlik eden etkileşim ve duyu biçimlerinin içselleştirilmesiyle meydana gelmektedir. Kültür, bir toplumun üyelerini zihinsel, fiziksel ve toplumsal olarak etkilemektedir. Kimlik kültürlenme sürecinin bir fonksiyonudur (Fay, 2005: 83).

Modern devlet anlayışının dayattığı tek kültür söyleminin yerine milletler üstü bir anlayışı temsil eden çokkültürlülük söylemi eş zamanlı olarak oluşturulmaya çalışılmıştır (Akıncı, 2012: 62). Birçok kültürün birlikte yaşadığı toplumda çokkültürlülük var olabilmektedir. Çokkültürlülük, ayrı dini ve etnik grupların beraber yaşaması ve diğer bir ifadeyle etnisite, din, dil, tarih, ülkü vb. farklılıklarla beraber yaşamasının mümkün olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Bağlı ve Özensel, 2005: 41).

Çokkültürlülük, herhangi bir toplumun bir özelliği olmaktan ziyade, bir ideal veya siyasi bir program konumundadır. İnsan toplulukları tarih boyunca hep çoğul olmuşlar ve kültürel farklılık ve çeşitlilik sunmuşlardır. Bu kültürel çeşitliliğe değişik dönemlerde farklı politik yanıtlar verilmiştir. İlk ortaya çıktığı dönemlerde, çokkültürlülük demokratik toplumların kültürel çeşitlilik sorununa adalet çerçevesinde yaklaşmasının zorunluluğu şeklinde bir yer edinmiştir. Çokkültürlülük, çağdaş toplumlara özgü bir yenilik olarak kendine yer bulmuştur. Çokkültürlülük anlayışı devlet kurumlarının hem değişimini hem de daha fazla rol üstlenmesini zorunlu kılan bir siyasi programı içinde barındırmaktaydı. Çokkültürlülük kavramı kozmopolitleşme, melezleşme ve kültürleraracılık gibi gibi biyolojik, kültürel veya estetik çeşitliliği temel alarak bireysel çözümler öneren cevaplardan farklı bir şekilde düşünülmektedir (Doytcheva, 2009: 25).

Kültürel farklılıkların göz ardı edilmediği, farklılık taleplerine karşı duyarlı olduğu bir anlayışın hakim olması; farklı düşünce ve taleplerin tartışılmaya başlanması katılımcı ve müzakereci bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Katılımcı ve müzakereci demokrasi, sivil toplumun güçlü olması ile ilişkilendirilmekte ve demokratik toplumların olmazsa olmaz koşulları içinde sayılmaktadır (Usta ve Akıncı, 2012: 89). Özgürlük, katılım, hoşgörü demokrasinin dayandığı ilkelerdir. Demokrasinin iyi işlediği toplumlarda çokkültürlülük anlayışı daha kolay benimsenmektedir.

Çok kültürlülük, toplumsal gerçekliği ortaya koyan bir olgu olmasının aksine, kültürel çoğulculuk (çeşitlilik) ilkesi ile birlikte işleyen, hoşgörü, özgürlük, bireysel farklılıklara saygı ilkeleri temelinde modellemiş olan bir düşünce durumu olarak anlam kazanmaktadır. Çok kültürlük kavramına yönelik temel vurgular şu şekilde sıralanabilir (Vatandaş,2002: 18-21):

- ✓ Bir idealler kümesi olarak çok kültürlülük, etnik/kültürel farklılıkların varlığını kabul eder. Etnik/kültürel farklılıklara dayalı toplumsal yapılaşmaları onaylamasının yanı sıra etnik/kültürel ilişkilerin kurulup geliştirilmesinde onaylanmaktadır.
- ✓ Çok kültürlülük anlayışı farklılıkları esas alarak yükselen birlik ülküsüne dayanır. Ulusal homojenliğe zarar veren hatta bu yapı ile uyumsuz olan kültürel farklılıkların mevcudiyeti, aşığılanmaz, eleştirilmez ve dışlanmaz.
- ✓ İdeal olarak çok kültürlülüğün hayat bulduğu bir toplumsal yapıda, çokkültürlülükle uyumlu ilkeler toplumsal hayatın bütün kurumlarında uygulandığında, dilsel ve kültürel azınlıklar kendilerini rahat hissedebilecekleri bir karşılıklı konuşma ve anlama düzeyine kavuşmuş olacaklardır
- ✓ Çokkültürlülük, bireyin kendi bireysel kimliğine olan güvene dayanır.
- ✓ Çokkültürlülüğün kabulü, farklılıkların etkin şekilde azami fayda sağlayacağı inancına dayanır.

Çokkültürlülük politikalarının başarılı olabilmesi için çokkültürlü vatandaşlığın teşvik edilmesi üzerine kurulması önemli bir gerekliliktir. Çokkültürlü vatandaşlık, farklı toplumsal gruplara özel haklar öngören farklılaşmış bir vatandaşlık çeşididir (Doytcheva, 2009: 53).

2.2. Çok Kültürlülüğün Tarihsel Gelişimi

Çokkültürlülüğün ortaya çıktığı yer, gerçekte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) değil Kanada'dır (Doytcheva, 2009: 36). Çokkültürlülük terimi ilk olarak 1971 yılında Kanada'da kullanılmıştır (Vatandaş,2002: 30). Kanada'dan sonra Avustralya'da ve ABD'de çokkültürlülük tartışılmaya başlanmıştır. Bu üç ülkenin ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu ülkeler,farklı sebeplerle kendi topraklarına doğru yapılan bireysel veya kitlesel olarak yapılan göçlerle meydana gelmiştir. Söz konusu ülkeler ırkçı anlayışı terk etmişler ve göçmenlerin, eskiden Avrupa'dan gelecek bu ülkelere yerleşmiş olan kitleye karışımını kolaylaştıran göç politikalarının yolunu açmışlardır (Doytcheva, 2009: 36). Bu kavram daha sonra İngiltere'de etkili olmaya başlamış, Fransa'da ise 1980'lerden itibaren yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Akıncı ve Kule, 2014: 206).Bu ülkelerin bir diğer ortak özelliği Anglo-Sakson yönetim geleneğine sahip olmalarıdır.

Modern anlamda çokkültürlülük kavramı Amerika merkezli bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Kanada ve ABD'de yaşayan ve farklı dilleri konuşan, kendilerini farklı olarak gören toplumsal gruplar, söz konusu farklılıklarının tanınmasını talep etmişlerdir. Çokkültürlülük, bu kültürel kimliklerin tanınması talebine cevap olarak ortaya çıkmış olan bir yaklaşım konumundadır (Bağlı ve Özensel, 2005: 40-41).

Kanada, milli kuruluş süreci yaşamamış sömürgecilik sonrası ortaya çıkan bir toplumdur. Kanada ilk biçimiyle, 1867'de oluşturulan Kuzey Amerika Konfederasyonu olarak, yarı sömürgeci, milli egemenlik yerine "Kanadalı-İngiliz" ve "Kanadalı-Fransız" olmak üzere iki kurucu halk arasında uzlaşmaya dayanan İngiltere Kraliyeti'ne tabi bir devlettir. Kanada Devleti, 1930'lardan sonra yetkilerin kademeli bir şekilde yönetimin Londra'dan Ottawa'ya devredilmesiyle sömürge olmaktan çıkmıştır. Kanada'da 1946 yılında siyah ve Asyalı azınlıklara, 1950 yılında Eskimolara, 1960 yılında

ise Amerika yerlilerine vatandaşlık verilmiş ve 1960 yılında Kanada Haklar Bildirgesi ilan edilmiştir (Doytcheva, 2009: 36-37). Daha öncede ifade edildiği üzere, kurucu unsur olarak iki farklı milletin mevcudiyeti, çokkültürlülük konusunda Kanada'yı model yapan temel özelliğidir. İki milletin meydana getirdiği bir devlet olma özelliği dolayısıyla, kuruluş aşamasında Kanada'da bazı çatışma ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu ülkede, Fransızca ve İngilizce arasındaki çekişme ve çatışma, iki türlü ve iki dilli toplum tartışmasını ortaya çıkarmıştır (Bağlı ve Özensel, 2005: 41, 65).

Kanada tartışmalar yaşanmasına rağmen, mevcut sorunları siyasi olarak en güzel çözüme kavuşturmuş devletlerdendir. Bu sorunun başarılmasında, Kanada'nın eski başbakanlarından Pierre Trudeau'nun (1968-1984 yılları arasına damga vurmuştur) rolü büyük olmuştur. Trudeau, temel olarak farklı dinsel, dilsel ve etnik yapıya sahip olan insanların barış ve huzur içinde bir arada yaşamalarını sağlayacak formülün çokkültürlü tek devlet yapısı olduğunu ifade etmiştir. 1962 yılında, Kraliyet "İki kültürlülük ve İki Dillilik Komisyonu" nu kurmuştur (Bağlı ve Özensel, 2005: 65). Çokkültürlülüğün, 1970 sonrası dönemde Kanada'da ortaya çıkması yeterli olmamış, Kanada'da önemli bir yere sahip olan Fransız azınlığın çokkültürlük yönündeki talepleri, ülkede yaşayan yerli halk içinde huzursuzluğa sebep olduğu için bir süre daha çift kültürlülük politikası devam ettirilmiştir. 1980'li yıllarla beraber çok kültürlülük politikaları ivme kazanmaya başlamıştır (Vatandaş,2002: 30).

Kanada'da farklılık veya çeşitlilik anlayışı, ayrılıkçı bir anlayış şeklinde olmaktan ziyade, birlikteliği sağlayacak bir şekilde yorumlanma yoluna gidilmiştir. Trudeau dönemi Kanada'sında çok kültürlülük politikaları konusunda alınan temel kararlar şu şekilde sıralanabilir (Bağlı ve Özensel, 2005: 65-67):

- ✓ Toplumda farklı kimliklerin ve çeşitliliğini korumak isteyen gruplara izin verir ve yardım eder,
- ✓ Bütün kimliklerin kendi kültürlerini geliştirmesine yardımcı olur. Bu grupların Kanada toplumunun bir parçası olmasına katkı sunar,
- ✓ Bütün bu farklılıklarına rağmen toplumu bir arada tutmayı başarır,
- ✓ Kanada'ya gelen göçmenlere, ülkede mevcut olan dilleri öğrenmeleri noktasında yardımcı olur,

Farklı etnik ve kültürel kökenden olan insanların kendi kimliklerini korumaları çokkültürlülük anlayışının sunduğu bir anlayıştır. Çokkültürlülük politikası ile bir üst ulusal kimliğin çatışı altında farklı kültürel kimliklerin yaşamasını mümkün kılar ve hatta bu kimlikleri destekler (Vatandaş,2002: 22). Çokkültürlülük, multidisipliner bir kavramdır. Çokkültürlülük, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, yönetim bilimi, eğitim bilimi gibi birçok disiplin tarafından kullanılan bir terimdir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, çokkültürlü eğitim konusuna değinilmektedir.

3. EĞİTİMDE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Modern ulus devletlerin kültürel homojenliği sağlamak amacıyla ortak vatandaşlığı temel alan ve kültürel öğelerden oluşturulan bir dine ve eğitim kurumlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu din ve eğitim kurumları vasıtasıyla ülkenin tamamında geçerli olan standartlaşmış bir dile ihtiyaç duyarlar (Smith, 2002: 178-180; Akıncı, 2014: 134). Aynı şekilde çok kültürlülük için de, içinde çokkültürlülüğe dair değerleri barındıran bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.

İlk olarak Horace Kallen 1915'te yetişkin eğitimi literatüründe çokkültürlü eğitimi savunmuştur. Sonrasında ise çeşitli grupların değer ve amaçlarını bilindir kılarak, çokkültürü eğitim anlayışını desteklemek üzere genişletilmiştir. Çokkültürlü eğitim anlayışının tarihsel kökleri, tarih boyunca ezilen çeşitli grupların insan haklarını arama hareketlerine dayandırılmaktadır (Aydın, 2013: 6).

3.1. Çok Kültürlü Eğitim Kavramı ve Temel Özellikleri

Ortak kültürün varlığını sürdürmesini sağlamanın en iyi yolu çokkültürlü bir anlayışa sahip bir yönetim sisteminin hayata geçirilmesidir. ABD'de, çokkültürlü eğitim anlayışı önemli ve ciddi tartışmalara neden olmuştur. Çokkültürlü eğitim, baskın Avrupa merkezli kültürünün ve dünya görüşünün, tek kültürlü eğitimin bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır (Parekh, 2002: 286)

Tek kültürlü eğitim sisteminin belli kısıtlamaları mevcuttur. Tek kültürlü eğitim, geleneksel düşünce biçimlerini temel alma yanılımasına düşmekte, bu anlayışların alternatiflerinin olabileceğine karşı çıkan bir anlayışa Tek kültürlü eğitimin birey ve toplum üzerinde bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır (Parekh, 2002: 287-288):

- ✓ Tek kültürlü eğitim sisteminde, başka kültürleri öğrencilere sunmayarak ya da farklı kültürleri yerici terimlerle anlattığı için öğrencilerin diğer kültürlere yönelik merakının uyanması mümkün olmamaktadır.
- ✓ Tek kültürlü eğitim; eleştiri yeteneğinin gelişmesini engellemektedir.
- ✓ Tek kültürlü eğitim; ırkçılığı, saldırganlığı ve duyarsızlığı benimsemeye eğilimlidir.

Tek kültürlü eğitimin iyi bir eğitim olmadığı aşikârdır. İyi bir eğitimin amacı, entelektüel merakın yanında, özeleştiri yapabilme, savları ve kanıtları analiz edip bağımsız bir karar oluşturabilme; başkalarına saygı, ahlaki alçakgönüllülük, farklı düşünce ve yaşam biçimlerine duyarlılık gibi tavırların gelişmesini sağlamaktır (Parekh, 2002: 289).

Eğitim sisteminin, tek kültürlülükten, çok kültürlülüğe doğru evrilmesi ve değişim göstermesi önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda çokkültürlülüğü dikkate alarak oluşturulan eğitim sisteminin taşıması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir (Parekh, 2002: 289-290):

- ✓ İyi bir eğitim için, Avrupa ve diğer etnikçi merkezilik anlayışlarından uzak durulmalıdır.
- ✓ İyi bir eğitim, öğrencileri değişik dünya görüşlerini, inanç yapılarını ve farklı kültürleri tanımaya yönlentmelidir.
- ✓ İyi bir eğitim, bireyin bağımsız düşünce, inceleme, eleştiri gibi güçleri geliştirirken, anlayışlı hayal gücü, hoşgörü, empati, anlayışlılık gibi becerileri geliştirmelidir.
- ✓ Eğitim sadece toplumsallaşmayla sınırlı değil aynı zamanda insanlaşmayla da ilişkilidir. Bu bağlamda iyi bir eğitim, öğrencilere sadece iyi vatandaş olmaları için değil, gelişmiş, entelektüel, ahlaki duyarlılıklara sahip insan olmaları için yardımcı olmalıdır.

Tek kültürlü eğitime yönelik eksiklikler ve olumsuz durumları giderebilmek amacıyla ortaya konulan çokkültürlü eğitim; bir fikir olmanın yanında bir eğitim reformu ve aynı zamanda bir süreçtir. Çokkültürlü eğitim, farklı etnik ve sosyal gruplardan olan öğrencilere de eşit eğitim fırsatı sunma mücadelesi verir. Bunu sağlamak amacıyla okul ortamlarını değiştirmeye ve bu bağlamda yeniden yapılandırmaya çalışır. Çokkültürlü eğitime yönelik çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlarda ortaya konulan temel vurgular şu şekilde sıralanabilir (Cırık, 2008: 29):

- ✓ Çok kültürlü eğitim, çoğulculuğu ve eşitliği desteklemek için okullarda yapılan önemli, eleştirel bir tartışma oturumu özelliği taşır. Bu anlayıştaki eğitim ile farklı grupların diyalog kurmasının yolu açılır.
- ✓ Çok kültürlü eğitim, farklı sosyal gruplardan gelen öğrencilerin arasında iş birliği süreci olarak da değerlendirilebilir.
- ✓ Çok kültürlü eğitim, farklı etnik, sosyal veya dini gruplara ait olan öğrencileri kapsamamakta, bunun yanında üstün yeteneğe, zekâyâ sahip olanları ve farklı cinsiyetleri de kapsamaktadır.

Yukarıdaki tanımlamalardan yola çıkılarak, çokkültürlü eğitim, insan haklarına saygı duymanın yanında, kültürel farklılıkları saygı duyma, kültürel çeşitliliğe uygun eğitim ortamları düzenleme, eğitimde fırsat eşitliğini sağlama, değişik fikirleri ve bakış açılarını analiz etme gibi hususları kapsayan bir kavramdır (Cırık, 2008: 29).

Çokkültürlü eğitim, tüm öğrencilerin demokratik topluma etkili bir şekilde katılım göstermeleri için gerekli bilgi, beceri ve davranışlarını sağlarken, çeşitli ırklardan etnik kökenlerden, sosyal sınıflardan, kültürel gruplardan gelen öğrencilerin eşit eğitim fırsatları yakalamasına yardımcı olan bir eğitim

biçimi olarak tanımlanması mümkündür. Bu bağlamda, çokkültürlü eğitimin temel özellikler arasında; temel eğitim olarak kabul edilmesi; hem eğitimciler hem de öğrenciler için önem taşıması; sosyal adalet için eğitim anlayışının egemen olması, eleştirel bir pedagoji olması sayılmaktadır. Bununla birlikte çok kültürlü eğitim bir süreç olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2013: 1, 9).

Çok kültürlü bir eğitim anlayışının, öğretimi, rehberliği, yönetimi, program geliştirmeyi, performans ölçümünü ve okul iklimini etkilediği noktalarında eğitimciler görüş birliğine sahiptirler. Bundan dolayı eğitimin tüm taraflarının çok kültürlü eğitimi sağlamak için aktif rol üstlenmesi bir zorunluluktur. Bununla birlikte, ailelerin katkılarının sağlanması çokkültürlü eğitim sürecinde oldukça önemlidir (Cırık, 2008: 29-30).

Çokkültürlü eğitim için eğitim müfredatının da düzenlenmesi gerekliliktir. Çokkültürlü müfredatın aşırı ölçüde dar olmaması ve kapsamlı bir dünya türüne dönüştürülmemesi gerekir. İdeal olan, öğrencilere ilgili dersin temsil biçimlerinin tanıtılması, bazı konular üzerinde odaklanılması ve diğer konuları da öğrencilerin kendi başlarına incelemeleri için bırakılması önemli bir husustur (Parekh, 2002: 290).

3.2. Çok Kültürlü Eğitimin Amaçları ve İlkeleri

Çokkültürlülük olgusunun eğitim boyutunu ifade etmek için kullanılan çokkültürlü eğitimin temel amacı, farklı kültür ve ırklara ait çeşitlilikleri, eğitimsel anlamda birer alternatif olarak düşünüp, çeşitli eğitimsel faaliyetler gösterebilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve davranışları geliştirmelerine yardımcı olmak, okulları bu yönde yeniden yapılandırmaktır (Demir, 2012: 1455; Aydın, 2013: 1). Bu bağlamda, çok kültürlü eğitim, sadece öğrencilerin akademik başarılarını artırmayı amaçlamayan, bunun yanında kültürel duyarlılığa destek sunarak, farklı kültürlere karşı önyargıları azaltmayı, bireylerin çokkültürlü topluma uyum sağlamasını, değişik kimlikteki insanlara eğitimde eşit fırsatlar sunmayı ve bu farklı grupların kendi kültürlerini yaşayabilmeleri için destek sunmayı amaçlamaktadır. Çokkültürlü eğitimin temel amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Cırık, 2008: 31; Aydın, 2013: 10; Demir, 2012: 1456):

- ✓ Bireyin kendisini anlamasını, olumlu benlik geliştirmesini ve kimliğiyle barışık olmasını sağlamak.
- ✓ Değerleri ve tutumları açıklama: Farklı grupların kültürel değerlerini tanıtarak anlaşılmasını ve diğer insanlar tarafından değer görmelerini sağlamak.
- ✓ Bütün farklı kimlikleri kapsayıcı, onlar için güvenli, kabul edilebilir ve başarı sağlayan bir öğrenme ortamını meydana getirmek.
- ✓ Küresel çerçevedeki konularla ilgili öğrencilerde farkındalığı artırmak
- ✓ Kültürel bilinçliliği artırarak kültürlerarası farkındalığın güçlenmesini sağlamak.
- ✓ Kültürel ve etnik okuryazarlığı arttırmak: Bireylerin, sadece kendi kültürlerini değil, toplumdaki diğer kültürleri de tanımasını ve bu farklı kültürlere saygı duymasını sağlamak.
- ✓ Eleştirel düşünmeyi teşvik etmek
- ✓ Temel yetenek kazanımı: Etnik kökeni farklı olan öğrencilere matematik, okuma-yazma, eleştirel düşünme gibi temel yetenekleri kazanmaları konusunda destek sunmak.
- ✓ Öğrencilere farklı tarihi açıları öğretmek
- ✓ Tüm öğrenciler arasında önyargı ve ayrımcılığı önlemek

Cırık'a göre (2008: 33), çok kültürlü bir öğretme ve öğrenmenin temel ilkelerini şu şekilde saymak mümkündür:

- ✓ Irkçılık, cinsiyet ayrımı, ön yargı ve diğer ayrımcılıkların ortadan kalkması.

- ✓ Farklı kültürlerle öğrenme ortamında yer verilmesi
- ✓ Farklı kültürlerin deneyimlerinin, miraslarının, bakış açılarının birleştirilmesi; Farklı kültürlerden öğrencilere okulda anlatılanlar ile bunların hayattaki yansımaları arasında bağlantı kurulması.
- ✓ Herkese eşit eğitim imkânının sunulması.
- ✓ Farklı kültürel yapıların birleşmesini sağlamak için bilimsel araştırmaların yapılması.
- ✓ İnsan merkezli bir anlayışla farklı kültürlerle değer verilmesi ve onları anlamaya çalışılması
- ✓ İçerik ve sürecin, eylem ve yansıtmanın, yapı ve özün, bilgi ve değerlerin, eğitimsel anlamlar ve sonucun, felsefe ve metodolojinin birlikte ele alınması.
- ✓ Sistematik değişimin, aynı zamanda gelişimsel bir süreç olduğunun kabul edilmesi.
- ✓ Farklılıkların eğitim açısından bir zenginlik olarak görülmesi.
- ✓ Öğretmenlerin, farklı etnik grupların özelliklerinin, kendi öğrencilerinin davranışlarını ne şekilde etkilediğini anlamalarına katkı sunan programların düzenlenmesi.
- ✓ Bilginin sosyal olarak yapılandırıldığını öğrencilerin anlamalarına yardım eden içerikte eğitim programları geliştirilmesi.
- ✓ Öğrencilerin hem akademik başarılarını hem de birbirleri ile ilişkilerini olumlu yönde geliştirecek programlara katılımının desteklenmesi.
- ✓ Irk ve etnik ilişkileri etkileyen önyargıların öğrenciler tarafından anlaşılmasının sağlanması,
- ✓ Öğrencilerin, toplumun ortak değerlerini öğrenmelerinin sağlanması.
- ✓ Eğitim yöneticilerinin, eğitim kurumlarını ekonomik yönden eşit oranda desteklemesi.
- ✓ Öğretmenlerin karmaşık (complex) sosyal ve bilişsel becerileri değerlendirebilmeleri için çok yönlü, kültürel duyarlılığı olan öğretim ve değerlendirme yöntemlerini kullanmalarının sağlanması.

4. ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çok kültürlülük ile ilgili Türkçe literatür incelendiğinde farklı çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle görüşme tekniği ve anket tekniğinden yararlanılarak çok kültürlülük ile ilgili nicel ve nitel araştırmalar ortaya konulmuştur. Müfredat ve ders kitapları üzerinden incelemede bulunan araştırma sayısı ise sınırlıdır.

Cırık (2008) “Çokkültürlü Eğitimin Yansımaları” konulu araştırmasında, çok kültürlü eğitimin, öğrencilerin farklı kültürleri hoş karşılamalarının sağlanması için, öğrenme ortamlarının farklılaştırılması üzerine odaklandığı vurgusunu ortaya koymuştur. Öğrencilerinin, kendi kültürleri dışındaki bireylerin değerlerine saygı duymalarını, farklı kültürlerle ilgili önyargılarını ortadan kaldırmalarını ve farklılıkların insanlar için bir zenginlik olduğunu benimsemelerini sağlayacak öğrenme ortamlarını artırmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Çelik (2008) “Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü” adlı araştırmasında Türkiye’deki çokkültürlülük anlayışının ortaya çıkışının temel sebepleri tartışılmıştır. Türkiye’de 20. yüzyılın sonlarından bu yana ön plana çıkan çokkültürlülük tartışmalarının, zaman içinde ortak bir Türklük üst kimlik kavramına götüreceğini ifade etmiştir.

Başbay ve Bektaş (2009) tarafından “Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlikleri” başlığıyla yürütülen çalışmada, çokkültürlülük kavramının toplumsal yapıya zenginlik kattığı ve parçalanmayı değil, bütünleşmeyi getirdiği düşüncesi üzerinden hareketle çalışma hazırlanmıştır.

Polat (2009) tarafından öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özelliklerine ne kadar sahip olduklarını belirleyebilmek amacıyla Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilere yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının çok kültürlü kişilik açısından yeterli oldukları bulunmuş ancak çok kültürlü kişiliğin alt boyutlarından duygusal dengede çok iyi durumda olmadıkları yönünde tespit ortaya konulmuştur.

Coşkun (2012) tarafından, Atatürk Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi üzerinden hareketle İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Eğitimi Bölümü öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının tespit ve mukayese edilmesi amacıyla alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının olumlu olduğu, farklı değişkenler üzerinden öğrencilerin tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmiştir.

Demir (2012) tarafından yürütülen araştırmada Erciyes Üniversitesi üzerinden hareketle öğretim elemanlarının çok kültürlü eğitime yönelik algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcı öğretim elemanlarının çok kültürlü eğitimini önemsedikleri yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Cinsiyet değişkeni üzerinden anlamlı bir farklılaşmanın da ortaya çıktığı çalışmanın bir diğer tespitidir.

Karaçam ve Koca (2012) Ankara il merkezinde üç üniversitede Beden Eğitimi alanında eğitim gören öğretmen adaylarının çok kültürlülük konusuna yönelik algılarını tespit edebilmek amacıyla araştırma gerçekleştirilmiştir. Üç kadın ve üç erkek beden eğitimi öğretmen adayı ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda içerik analizi sonucunda katılımcıların çokkültürlülük ile ilgili kavramlar hakkında ayrıntılı bir farkındalığa sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların çokkültürlülük anlayışlarının daha çok sosyo-ekonomik yapı, etnisite ve farklı kültürler ile sınırlı olduğu; farklı kimliklere sahip öğrencilere sınıf içinde nasıl yaklaşmaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları yönünde çıkarımda bulunulmuştur.

Keskin ve Yaman (2014) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında Yeni Bir Paradigma: Çokkültürlü Eğitim” başlıklı araştırmalarında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi (belgesel tarama) tekniğinden yararlanılmış ve sosyal bilgiler öğretim programı dikkate alınarak, ona uygun hazırlanan ders kitaplarında çokkültürlü eğitime ne şekilde yer verildiği irdelenmiştir.

Demircioğlu ve Özdemir (2014) tarafından yürütülen araştırmada Çankırı Karatekin Üniversitesi örneğinden hareketle pedagojik formasyon öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumları, çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda, pedagojik formasyon öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının genel olarak ortalamanın üzerinde ve olumlu olduğu yönünde tespit ortaya konulmuştur. Cinsiyet değişkenine göre, analiz sonucunda kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla çok kültürlü eğitime yönelik daha fazla olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.

Bahadır (2016), Kocaeli Örneği üzerinden hareketle, sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok kültürlülük ve çok kültürlü eğitime yönelik algılarını tespit edebilmek amacıyla araştırma gerçekleştirilmiştir. Kocaeli ilinde görev yapan 50 sosyal bilgiler öğretmenine yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (% 90) çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitim kavramlarına yönelik algılarının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin, çokkültürlü eğitime karşı sorumluluk algıları yüksek olduğu belirlenmiş ve öğretmenlerin % 88’inin bu noktada hoşgörü, farklılıklara saygı, empati gibi evrensel değerleri benimsetmeye çalıştıklarını ifade ettikleri yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Diğer taraftan, öğretmenlerin çokkültürlü eğitime dair uygulamalardan yeterince haberdar olmadıkları sonucu da ortaya konulmuştur.

Mazı (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Hatay ili örneği üzerinden hareketle öğretmenlerin çokkültürlülük algılarını çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. 300 öğretmenin örneklem olarak seçildiği araştırma sonucunda öğretmenlerin çokkültürlülük algılarının branş ve okul türü değişkenine göre ise istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değişkenlik gösterdiği yönünde tespit edilmiştir.

“Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Çokkültürlülük Olgusu: 1998 ve 2004 Programlarının Karşılaştırılması” konulu araştırma Keskin, Coşkun Keskin ve Taş (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğinden yararlanılarak hazırlanan araştırmada, 1998 yılı ve 2004 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çokkültürlülük olgusuna ne ölçüde yer verdiğine yönelik karşılaştırmalı bir incelemede bulunulmuştur. Araştırma sonucunda; çokkültürlülük vurgusunun 1998 programına kıyasla 2004 programında daha fazla olduğu yapılan araştırma neticesinde tespit edilen bir bulgudur.

Özen (2019) “Çokkültürlülük Bağlamında Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının İncelenmesi” adlı çalışmada nitel araştırma yöntemi doğrultusunda doküman incelemesinde bulunulmuştur. Yapılan araştırmada, 2018-2019 eğitim öğretim yılında, ders kitapları ve öğretmen kılavuz incelenmiştir. Araştırma sonucunda, incelenen kitaplarda en fazla “değerler, inanışlar ve tutumlar” kategorisi, en az “kişiler arası ilişkiler” kategorisine yönelik öğelere yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kültürel öğelerin dağılımında nitelik ve nicelik bakımından dengesizlik olduğu ve bulguların ortaöğretim yabancı dil öğretim programlarının hedefleri ve çokkültürlülüğün temel prensipleri ile uyum sağlamadığı yönünde tespitler ortaya konulmuştur.

5. EĞİTİMDE ÇOK KÜLTÜRLÜĞÜN YANSIMALARI VE İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER KİTAPLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Türk eğitim sisteminde ve özellikle eğitim müfredatında kültürel öğelere yer verilmekte ve çok kültürlülük konusu işlenmektedir. İlkokullarda da eğitim-öğretim müfredatı oluşturulurken ve ders kitapları hazırlanırken çok kültürlülük konusu göz ardı edilmemektedir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmekte, daha sonrasında İlkokul Hayat Bilgisi kitaplarında ve Sosyal Bilgiler kitabında çok kültürlülük konusu incelemeye tabi tutulmaktadır.

5.1. Yöntem

Türkiye’de çok kültürlülük konusuna hem eğitim müfredatında hem de ders kitaplarında yer verilmektedir. İlkokullarda, birinci sınıf, ikinci sınıf ve üçüncü sınıflarda Hayat Bilgisi derslerinde, müfredat kapsamında ders kitabının bir ünitesi doğrudan veya dolaylı olarak kültür ve çok kültürlülük kavramları ile ilişkilendirilmektedir. Bunun yanında dördüncü sınıfta okutulan Sosyal Bilgiler dersinde müfredat kapsamında yararlanılan ders kitabında çok kültürlülük konusuna ünite ve konu başlıkları olarak doğrudan ve dolaylı şekilde yer verilmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi çerçevesinde doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada veri kaynağı olarak 2019 yılı 1. 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve ilgili derslerin eğitim-öğretim müfredatları ve programları kullanılmıştır. İlgili müfredat ve kitaplar incelenerek elde edilen veriler nitel içerik analizine tabi tutulmuş, bulgular tablolastırılmış ve bilgiye dökülmüştür.

5.2. Araştırmada İncelenen Kitapların Künye ve İçerik Bilgileri

Çalışmada doküman incelemesi tekniğinden yararlanılarak aşağıda künyeleri ve bilgileri verilen ders kitapları incelenmiş ve çok kültürlülük kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İncelenen Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler kitapları ile ilgili bilgilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir:

Tablo 1: İncelenen Kitaplar ve Bilgileri

Sınıf	Ders Adı	Yayın Yılı	Yazar (lar)	Kitap Adı	Yayınevi ve Yayın Yeri
1. Sınıf	Hayat Bilgisi	2019	Çiğdem Alemdar	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-1	Ardıç Yayıncılık Kayseri
2. Sınıf	Hayat Bilgisi	2019	Asude Dokumacı Nihal Özdemir Gök Zinnur Dokumacı	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-2	Devlet Kitapları Ankara
3. Sınıf	Hayat Bilgisi	2019	Erol Ünal Karabayık	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-3	Evren Yayıncılık Ankara
4. Sınıf	Sosyal Bilgiler	2019	Sami Tüysüz	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı-4	Tuna Matbacılık Ankara

Tablo 2: İncelenen Kitaplar: İçerik ve Kazanım Bilgileri.

Sınıf	Kitap Adı	Sayfa Sayısı	Ünite Sayısı	Konu Sayısı	Kazanım Sayısı
1. Sınıf	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-1	208	6	53	53
2. Sınıf	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-2	271	6	50	50
3. Sınıf	Hayat Bilgisi Ders Kitabı-3	224	6	45	45
4. Sınıf	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı-4	208	7	35	35

5.3. İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Çok Kültürlülük

Çalışmanın bu kısmında İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan üniteler ve kazanımlar kültürel öğeler ve çok kültürlülük kavramı perspektifinden değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo ve bilgiye dökülmüştür.

5.3.1. İlkokul Hayat Bilgisi 1. Sınıf Ders Kitabının İncelenmesi

İlkokul birinci sınıf ders kitabı incelendiğinde 6 üniteden oluştuğu görülmüştür. Kitabın, “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. Ünitesinde “Farklı Kültürler Bir Arada” başlıklı metin incelendiğinde, çok kültürlülük konusuna doğrudan odaklanılan tek metin olduğu dikkati çekmektedir. Metinde aşağıdaki görsele yer verilmiş ve “1 Tuval 1 Hayal” etkinliğiyle çocuklardan hayal kurmaları istendiği vurgulanmıştır. Çocuklara “görseldeki çocukların yerinde siz olsaydınız neler hissederdiniz? Söyleyiniz” şeklinde soru yöneltilerek empati kurmaları ve ona göre öğrencilerin düşüncelerini ifade etmeleri istenmiştir (MEB, 2019a: 148).

Görsel 1: Farklı Kültürler Bir Arada: “1 Tuval 1 Hayal Etkinliği”

Kaynak: MEB, 2019a: 148

“Ülkemizde, savaş gibi zorunlu nedenlerle veya iş durumu gibi isteğe bağlı nedenlerle ülkemize göç etmiş farklı kültürden insanlarla birlikte yaşarız” denilerek kültürel etkileşime ve çok kültürlülüğe vurgu yapılmıştır. Ayrıca iki öğrenci arasında geçen diyaloga yer verilmiştir. Suriye’den iki yıl önce zorunlu göç sebebiyle Türkiye’ye gelen Eflin ile Gürcistan’dan babasının işi sebebiyle Türkiye’ye göç eden Şota arasında geçen karşılıklı konuşma resmedilmiş ve yazıya dökülmüştür. Eflin ilk başta

alışma noktasında biraz zorlandıklarını fakat Türkiye’de olmaktan mutlu olduğunu belirtmiş; Şota ise küçük yaşta Türkiye’ye geldiği için Türkçeyi güzel konuştuğunu ve Türkiye’de yaşamaktan mutlu olduğunu söylemiştir (MEB, 2019a: 148-149). Böylelikle çok kültürlülük anlayışı vurgulanarak, iki ayrı ülkeden farklı sebeplerle Türkiye’ye göç etmiş ailelerinin çocuklarının Türkiye’ye yönelik bakışları ön plana çıkarılmıştır.

“Arkadaşlar, ülkemize zorunlu veya gönüllü göç etmiş insanların yiyecekleri, kıyafetleri, yaşama alışkanlıkları bizimkilerden farklı olabilir. Onların, geldikleri yerlerin özelliklerine göre alışkanlıkları olduğunu unutmayalım. Farklılıklara saygı duyalım” ifadesine kitapta yer verilerek farklılıkların bir zenginlik olduğu ve başka ülkelerden ülkemize göç etmiş ve ülkemizde yaşayan insanlara saygılı ve hoşgörülü yaklaşılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte çocukların farkındalıklarını artırabilmek adına şu sorulara cevap vermeleri istenmiştir (MEB, 2019a: 148-150):

- ✓ Okulunuzda, mahallenizde başka ülkelerden gelen arkadaşlarınız var mı? Birlikte hangi oyunları oynuyorsunuz? Söyleyiniz.
- ✓ Ülkemize göç etmiş insanlara karşı duygu ve düşüncelerinizi anlatan kısa bir yazı yazınız?

Tablo 3: İlkokul Hayat Bilgisi-1 Ders Kitabı; Ünite ve Kazanımlarında Kültürel Öğeler

Ünite Sayısı	Ünite	Kazanım Adı	Kültürel Öğeler	
			Kazanım Sayısı	Toplam Kazanım
1	Okulumuzda Hayat	K. 2: Benzer ve Farklı Yönlerimiz K.13: Nazik Oluyoruz	2	17
2	Evimizde Hayat	K.2: Aile Hayatının Önemi K. 4: Aile İçi Nezaket	2	7
3	Sağlıklı Hayat	K. 6: Görgü Kurallarına Uygun Yemek Yiyoruz.	1	7
4	Güvenli Hayat	-	-	7
5	Ülkemizde Hayat	K.2: Çevremizdeki Tarihi ve Turistik Yerler. K. 3: Ülkemizin Özellikleri. K. 4:Farklı Kültürler Birada. K 6: Milli Gün ve Bayramlar K.5: Dini Gün ve Bayramlar.	5	7
6	Doğada Hayat	-	-	8
TOPLAM			10	53

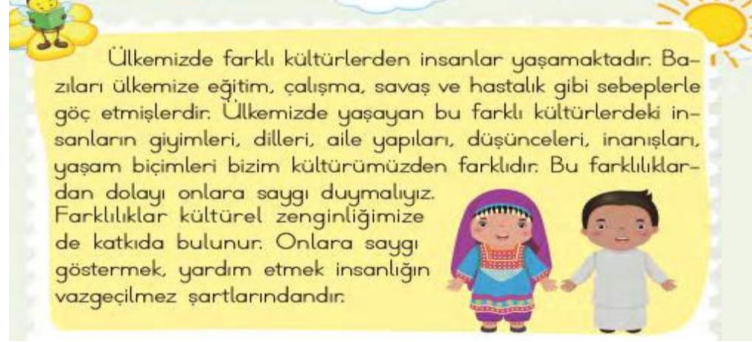
Kaynak: MEB, 2019a

Yukarıda tablo incelendiğinde, Hayat Bilgisi-1. Sınıf ders kitabında toplam 6 ünite ve bu 6 ünitenin 53 tane kazanımdan oluştuğu görülmektedir. 5. Ünite’de Ülkemizde Hayat konusu 7 ayrı metin üzerinden incelenmiş ve 5 metinde kültür konusu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Çevremizde Tarihi ve Turistik Yerler ve Ülkemizin Özellikleri başlıklı metinlerde coğrafi ve mekansal kültürel öğeler ön plana çıkarılmıştır. Milli Gün ve Bayramlar ile Dini Gün ve Bayramlar başlıklı metinlerde milli ve dini kültürel unsurlar vurgulanmıştır. Burada özellikle yukarıda da vurgulandığı üzere, “Farklı Kültürler Bir Arada” başlıklı metin dikkati çekmektedir. Metin içinde sorular, görseller, resimler ve etkinliklerle öğrencilerin çok kültürlülük konusuna yönelik ilgi ve farkındalığı artırılmak istenmiştir. Hayat Bilgisi ders kitabının Okulumuzda Hayat başlıklı 1. Ünitesinde “Benzer ve Farklı Yönlerimiz” isimli metinde farklılıklara saygı konusu işlenerek çok kültürlülük konusuna dolaylı yünden vurgu yapılmıştır. “Nazik Oluyoruz” isimli metinde de temel nezaket kurallarına atıf yapılmış ve dolaylı yünden kültürel öğelere değinilmiştir. 2. Ünite; Evimizde Hayat Ünitesinde hem Aile Hayatının Önemi hem de Aile İçi Nezaket başlıklı metinlerde kültürel öğelere yer verilmiş ve saygı, sevgi, hoşgörü vurgusu yapılmıştır. 3. Ünite’de Görgü Kurallarına Uygun Yemek Yiyoruz başlıklı metinde de adab-ı muâşeret kurallarına yer verilerek kültür konusuna odaklanılmıştır. Güvenli Hayat ve Doğada Hayat Ünitelerinde ise kültürel öğelere doğrudan atıf yapan metinlere rastlanmamıştır (MEB, 2019a).

5.3.2. İlkokul Hayat Bilgisi 2. Sınıf Ders Kitabının İncelenmesi

İlkokul ikinci sınıf ders kitabı incelendiğinde 6 üniteden oluştuğu görülmektedir. “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. ünitesindeki 7. kazanım incelendiğinde “Ülkemize Göç Edenler” başlığı altında çokkültürlü eğitime yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitabında “Ülkemizde Farklı Kültürden İnsanlar Yaşamaktadır” başlıklı etkinlikle verilen okuma parçasından sonra verilen iki sayfalık etkinlikte farklı kültürlerin mevcut kültürel yapıya zenginlik kattığı ve bu kültürlere sahip insanlara saygı duyulması gerektiği aktarılmıştır. (MEB, 2019b: 196-198).

Görsel 2: Ülkemize Göç Edenler: “Ülkemizde Farklı Kültürden İnsanlar Yaşamaktadır Etkinliği”

Kaynak: MEB, 2019b: 197

Yukarıdaki görsel ve metinde farklılıklara karşı hoşgörülü ve saygılı olunması gerektiği ve farklılıkların kültürel zenginliğe katkı sağladığı vurgulanmıştır. İnsan olmanın gereği olarak farklı kültürlerden gelen insanlara saygı gösterilmesi ve onlara destek olunması gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca sınıfta geçen bir olayı hikayeleştirerek çok kültürlülük vurgusu yapılmıştır. Derste öğretmenin sınıfa yeni gelen Raşit’i diğer arkadaşlara tanıtmıştır. Raşit ve ailesi Afganistan’dan zorunlu sebeplerle Türkiye’ye göç etmiştir. Sınıfta çocuklar “Ülkelerinde hangi oyunlar oynadıkları; ülkenin en meşhur yemeğinin ne olduğu” gibi Afganistan ile ilgili Raşit’e sorular yöneltilmiştir. Bu şekilde hem Afganistan’ın geleneksel değerleri, yeme içme kültürü, oyun kültürü hakkında çocuklar bilgi sahibi olmuştur. Bu şekilde dil ve kültür üzerinden hareketle çok kültürlülük konusuna ilgili metinde geniş bir şekilde yer verildiği dikkati çekmektedir. Bununla birlikte çocukların çok kültürlülüğe yönelik ilgi düzeylerini artırabilmek adına şu sorulara cevap vermeleri istenmiştir (MEB, 2019b: 196-198):

- ✓ Çevrenizde farklı kültürlere sahip insanların yaşamlarına ait neler biliyorsunuz? Anlatınız.
- ✓ Siz başka ülkeye göç etseniz neler hissederdiniz? Söyleyiniz
- ✓ Ülkemize göç etmiş insanlara nasıl davranmalıyız? Yazınız.

Tablo 4: İlkokul Hayat Bilgisi-2 Ders Kitabı: Ünite ve Kazanımlarında Kültürel Öğeler

Ünite Sayısı	Ünite	Kazanım Adı	Kültürel Öğeler	
			Kazanım Sayısı	Toplam Kazanım
1	Okulumuzda Hayat	K. 2: Bireysel Farklılıklarımız. K. 4: Görüşlerimiz Değerlidir. K. 8: İletişime Önem Veririz.	3	11
2	Evimizde Hayat	K. 1: Akrabalarımız. K. 2: Akrabalarımızı Severiz.	2	9
3	Sağlıklı Hayat	-	-	7
4	Güvenli Hayat	K. 3: Trafikte Yardımcı Oluruz.	1	6
5	Ülkemizde Hayat	K 2: Bayrağımız ve İstiklal Marşımız K 4: Milli Gün ve Bayramlarımız K.5: Dini Bayramlarımız. K. 6: Kültürel Mirasımız K. 7: Ülkemize Göç Edenler	6	8
6	Doğada Hayat		-	9
			12	50

Kaynak: MEB, 2019b

Yukarıda tablo incelendiğinde, Hayat Bilgisi-2. Sınıf ders kitabında toplam 6 ünite ve bu 6 ünitenin 50 tane kazanımdan oluştuğu görülmektedir. 5. Ünite’de Ülkemizde Hayat konusu 8 ayrı metin üzerinden incelenmiş ve 5 metinde kültür konusu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. “Bayrağımız ve İstiklal Marşımız” ve “Milli Gün ve Bayramlarımız” başlıklı metinlerde kültürel yönden milli değerlerimize; Dini Bayramlarımız” başlıklı metinde dini ve manevi değerlerimize atıf yapılmıştır. Kültürel Mirasımız başlıklı metnin adı üstünde doğrudan kültürel değerlere vurgu yapmaktadır. Tarihi ve coğrafi güzellikler; oyun, kıyafet, yeme-içme kültürü üzerinden hareketle, yöresel kıyafetler, yöresel yemekler, yöresel oyunlara dikkat çekildiği görülmektedir. Güvenli Hayat Ünitesi’nde “Trafikte Yardımcı Oluruz” başlıklı metinde yardımseverlik, iyi niyet, saygı ve hoşgörü değerlerine atıf yapıldığı görülmektedir. Sağlıklı Hayat ve Doğada Hayat Ünitelerinde kültürel öğelere doğrudan atıf yapan metinlere rastlanmamıştır. Çok kültürlülük konusu ile ilgili doğrudan ilişkili “Ülkemize Göç Edenler” başlıklı metin dikkati çekmektedir (MEB, 2019b). Metin içinde sorular, görseller ve etkinliklerle öğrencilerin çok kültürlülük konusuna yönelik ilgi düzeyinin artırılmak istendiği yönünde çıkarımda bulunulabilir.

5.3.3. İlkokul Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabının İncelenmesi

İlkokul üçüncü sınıf ders kitabı incelendiğinde 6 üniteden oluştuğu görülmektedir. “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. ünitesindeki 7. kazanım incelendiğinde “Ülkemizde Farklı Kültürler” başlığı altında çokkültürlü eğitime yer verildiği belirlenmiştir. Ders kitabında “Sosyal Sorumluluk Projesi” başlıklı etkinlikle çok kültürlülük konusuna yönelik farkındalık artırılmaya çalışılmıştır. İki sayfalık etkinlikte Ülkemizde, savaş gibi zorunlu nedenlerle veya iş durumu gibi isteğe bağlı nedenlerle ülkemize göç etmiş farklı kültürden insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla okulda yardım standı oluşturularak sosyal sorumluluk bilinci kazandırılmasının önemi vurgulanmıştır (MEB, 2019c: 142-145).

Görsel 3: Ülkemizde Farklı Kültürler “Sosyal Sorumluluk Projesi Etkinliği”

Kaynak: MEB, 2019c: 143

Yukarıdaki görsel incelendiğinde, farklılıklarının zenginlik olduğu, farklı kütleden insanlara destek olunması gerektiği, sosyal sorumluluk gereği olarak projeler gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, farklı ülkelerden ülkemize göç etmiş insanların ülkemize uyum sağlamaları için olan yardımcı olmamız gerektiği ve onların yaşam kültürlerine saygılı duymamız gerektiği metin içinde vurgulanmıştır. Görsel 3 de görüleceği üzere öğretme, öğrencilerine ülkemize göç eden Suriyeli aileler için sosyal sorumluluk projesi başlatıldığını ve bu projeye kimlerin katılacağını sormuş, her bir çocuk kendi imkânları doğrultusunda kırtasiye, kıyafeti, oyuncak desteğinde bulunabileceklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, ülkemize göç edenlere yardım desteğinde bulunanları sormuş ve Ece “üst katımızda başka ülkelerden okumak için gelen öğrencilere” apartman olarak toplanıp ev eşyası desteğinde bulduklarını ifade etmiştir (MEB, 2019c: 142-143).

Görsel 4: Farklı Kültürlerden Çocuklarla Oyun Arkadaşlığı
Kaynak: MEB, 2019c: 144

Görsel 4 incelendiğinde görüleceği üzere, Serkan “mahallelerine İran’dan göç eden ailenin oğlu Hamed ile dil sorunu sebebiyle oyun oynarken oyunlara katılım sağlamada zorluk yaşadığını; Hamed’in dil konusunda ve kültürel konularda ülkemize uyum sağlaması” için yardımcı olduklarını belirtmiştir. Çocukların başka ülkelerden ülkemize göç eden çocuklarla birlikteliğinin, onlara yardımcı olmasının ve oyun arkadaşlığının önemli olduğunu altı çizilmiştir. Öğretmende, bu kişilerin ülkemize sığınan misafir olduklarını belirterek, komşumuza nasıl davranıyorsak, farklı ülkelerden ülkemize göç etmiş insanlara da merhamet, sevgi ve saygı çerçevesinde muamelede bulunulması gerektiğini vurgulayarak çok kültürlülük konusuna atıf yapmıştır (MEB, 2019c: 142-145):

- ✓ Yabancı bir ülkeden gelmiş olan arkadaşınız var mı? Varsa hangi ülkeden geldiğini sorup öğreniniz.
- ✓ Ülkemize zorunlu göç eden Suriyeli insanların sorunlarını düşününüz. Bu insanların sorunlarıyla ilgili nasıl bir sosyal sorumluluk projesi yapmak istersiniz? Anlatınız.
- ✓ Ülkesinden zorunlu olarak göç etmiş insanların yaşadıkları sorunlar neler olabilir? Yazınız.
- ✓ Başka bir ülkeye zorunlu olarak göç eden insanların duyguları neler olabilir? Yazınız
- ✓ Başka ülkeden ülkemize göç etmiş öğrencilere, sınıfınıza uyum sağlaması için neler yapabilirsiniz? Yazınız.

Tablo 5: İlkokul Hayat Bilgisi-3 Ders Kitabı: Ünite ve Kazanımlarında Kültürel Öğeler

Ünite Sayısı	Ünite	Kazanım Adı	Kültürel Öğeler	
			Kazanım Sayısı	Toplam Kazanım
1	Okulumuzda Hayat	K. 2: Arkadaşlarıma Karşı Davranışlarım. K. 3: Arkadaşlarımla Davranışlarım. K. 4: Arkadaşlık Bağlarımı Güçlendiriyorum. K. 7: Sosyal Yardımlaşmalara Katılıyorum.	4	10
2	Evimizde Hayat	K. 2: İyi ki Komşularımız var.	1	8
3	Sağlıklı Hayat	-	-	5
4	Güvenli Hayat	-	-	7
5	Ülkemizde Hayat	K. 3: Tarihi ve Doğal Güzelliklerimiz K. 6: Milli Birlik ve Beraberliğimiz K. 7: Ülkemizde Farklı Kültürler	3	9
6	Doğada Hayat	-	-	6
			8	45

Kaynak: MEB, 2019c

Yukarıda tablo incelendiğinde, Hayat Bilgisi-3. Sınıf ders kitabında toplam 6 ünite ve bu 6 ünitenin 45 adet kazanımdan oluştuğu görülmektedir. 5. Ünite’de Ülkemizde Hayat konusu 9 ayrı metin üzerinden incelenmiş ve 3 metinde kültür konusu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Ülkemizde Hayat Ünitesi’nde “Tarihi ve Doğal Güzelliklerimiz” başlıklı metinde ülkemizde tarihi ve doğal güzelliklerimiz önemli kültürel unsurlar vurgulanmıştır. “Milli Birlik ve Beraberliğimiz” başlıklı metinde milli ve manevi değerlerimiz öncelenerek, milli kültürümüzü oluşturan hususların altı çizilmiştir. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus, “Ülkemizde Farklı Kültürler” başlıklı metnin doğrudan çok kültürlülük vurgusu yaptığı ve farklı kültürlerle saygı ve hoşgörünün ne kadar önemli olduğunu gösteren görsel ve metinlere yer verdiğidir. Metin içinde sorular, görseller ve etkinliklerle öğrencilerin çok kültürlülük konusuna yönelik ilgi düzeyinin artırılmak istendiği söylenilebilir (MEB, 2019c)

Okulumuzda Hayat Ünitesinde “Arkadaşlarıma Karşı Davranışlarım”; “Arkadaşlarımla Davranışlarım”; “Arkadaşlık Bağlarımı Güçlendiriyorum” ve “ Sosyal Yardımlaşmalara Katılıyorum” başlıklı metinlerle saygı, sevgi, nezaket, anlayışı, hoşgörü, yardımlaşma gibi değerler üzerinden kültürel öğeler vurgulanmıştır. Evimizde Hayat Ünitesinde, “İyi ki Komşularımız Var” başlıklı metinde komşuluk ve yardımlaşma konularına vurgu yapılarak kültürel değerlerimizin altı çizilmiştir. Sağlıklı Hayat, Güvenli Hayat ve Doğada Hayat Ünitelerinde kültürel öğelere doğrudan atıf yapan metinlere rastlanmamıştır (MEB, 2019c).

5.4. İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi

İlkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde 7 üniteden oluştuğu görülmektedir. Küresel Bağlantılar başlıklı 7. Ünite “Dünya Farklılıkları Güzel” başlığı altında nasıl ki bireylerin bir kimliği var ise ülkelerin de kendine özgü değerleri ve kültürel unsurları vardır denilmektedir. İnsanların kültürel özellikleri ülkelerin kültürel özelliklerini etkilemekte ve ülkelere özgü kimlikler oluşmaktadır. Bir ülkenin dili, bayrağı, dini inançları, bayramları, yemekleri, oyun ve dansları, düğün ve cenaze merasimleri ile başka ülkelere farklılaşmakta bu da kültürel bir zenginlik oluşturmaktadır (MEB, 2019d: 193). Aşağıdaki görsellerde farklı ülkelerin ve farklı kültürlerin geleneksel kıyafetlerine ve selamlaşma usullerine yer verilmiştir.

Görsel 5: Dünya Farklılıkları Güzel: Geleneksel Kıyafetler

Kaynak: MEB, 2019d: 193

Yukarıdaki görsel incelendiğinde ülkelerin geleneksel kıyafetleri onların yaşam tarzlarını da yansıtmaktadır. Geleneksel kıyafetler ülkelerin kültürel unsurları içinde önemli bir rol oynamaktadır.

Görsel 6: Dünya Farklılıklarla Güzel: Selamlaşma

Kaynak: MEB, 2019d: 195

Görsel 6 incelendiğinde insanların beden dili, davranışları, selamlaşma yollarının öğrenilmesi karşı tarafa gösterilen saygının bir göstergesidir. Karşıdaki kişinin farklı bir kültüre sahip olduğunun dikkate alınması, karşılıklı anlayış ve hoşgörünün sağlanması için önemli bir husustur. Bununla birlikte, farklı ülkelerin mutfak kültürleri de farklılaşabilmektedir. Bir ülkenin yemek kültürü yaşam biçimi ile de ilişkilendirilebilmektedir. Sonuçta ülkeler arası farklılıklar ayrışma, çatışma nedeni olarak değil birer zenginlik ve ilerleme aracı olarak görülmesi kitapta vurgulanmaktadır. Bununla birlikte farklılıklara saygı gösterildiği ölçüde insanlar arasındaki husumetlerin ve ön yargıların ortadan kalkacağı, barışın, sevginin hakim olduğu bir dünya kurulacağı hususunun altı çizilmiştir. Metinde aynı zamanda öğrencilerin çok kültürlülük konusundaki ilgilerini artırabilmek adına şu sorular yöneltilmiştir (MEB, 2019d: 193-195):

- ✓ Ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar içinde size en ilginç geleni hangisidir?
- ✓ Geleneksel Türk kıyafetleri ile diğer ülkelerin kıyafetleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- ✓ Metinde anlatılan yemek kültürleri ile ülkemizdeki yemek kültürü arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- ✓ Ülkemizde insanların birbirine saygı göstermek için yaptıkları hareketler ve söyledikleri sözlere hangi örnekleri verebilirsiniz?
- ✓ Sizce insanlar farklı kültürlere neden saygı göstermelidir?

Tablo 6: İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Ünite ve Kazanımlarında Kültürel Öğeler

Ünite Sayısı	Ünite	Kazanım Adı	Kültürel Öğeler	
			Kazanım Sayısı	Toplam Kazanım
1	Birey ve Toplum	K. 1: Herkesin Bir Kimliği Var. K. 2: Herkesin Bir Öyküsü Var. K. 4: Onun Yerinde Olsaydım. K. 5: Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım.	4	5
2	Kültür ve Miras	K. 3: Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları.	1	4
3	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	K. 3: Çevremizde Neler Var?	1	6
4	Bilim, Teknoloji ve Toplum	K. 1: Teknolojik Ürünler. K. 3: Zaman İçinde Teknoloji.	2	5
5	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	K. 1: İsteklerimiz İhtiyaçlarımız.	1	6
6	Etkin Vatandaşlık	K. 1: Ben Çocuğum, Haklarımla Varım. K. 3: Eğitsel ve Sosyal Etkinliklere Katılıyorum.	2	4

7	Küresel Bağlantılar	K. 1: Ülkeleri Tanıyalım. K. 2: Komşularımız. K. 3: Türk Cumhuriyetleri. K. 4: Farklı Kültürler. K. 5: Dünya Farklılıklarla Güzel.	5	5
			16	35

Kaynak: MEB, 2019d

Yukarıda tablo incelendiğinde, İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler kitabında 7 ünite, bu 7 ünitenin 35 kazanımdan oluştuğu görülmektedir. “Küresel Bağlantılar” başlıklı 7. ünitesindeki 5. kazanım incelendiğinde her bir başlığın kültürel unsurlara ve çok kültürlülük konusuna vurgu yaptığı görülmektedir. “Ülkeleri Tanıyalım”; “Komşularımız”; “Türk Cumhuriyetleri”; “Farklı Kültürler” ve “Dünya Farklılıklarla Güzel” başlıklı metinlerde farklı ülkeler ve farklı kültürler tanıtılmaktadır. Bu metinlerde özellikle farklılıkların zenginlik olduğu, farklı kültürleri tanımının önemi ve kültürler arası etkileşim konularına odaklanılmıştır. Bununla birlikte, farklı kültürlerle yönelik sevgi, saygı ve hoşgörü ile yaklaşılması gerektiği vurgusu dikkati çekmektedir (MEB, 2019d: 173-198)

Bunun dışında Birey ve Toplum başlıklı 1. Ünite “Herkesin Bir Kimliği Var”; “Herkesin Bir Öyküsü Var”; “Onun Yerinde Olsaydım”; “Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım” başlıklı metinlerde farklılıklara saygı, hoşgörü, empati gibi değerlere atıf yapıp kültürel unsurlara vurgu yapıldığı ve dolaylı yünden de çok kültürlülük konusuna zemin hazırlandığı görülmektedir. Kültür ve Miras başlıklı 2. Ünite “Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları” başlıklı metinde de kültürel değerler içinde sayılan geleneksel oyunlara vurgu dikkati çekmektedir. İnsanlar Yerler ve Çevreler başlıklı 3. Ünite “Çevremizde Neler Var” başlıklı metinde kültürel unsur olarak ülkemizdeki doğal güzelliklere dikkat çekilmiştir. 5. Ünite “İsteklerimiz ve İhtiyaçlarımız” başlıklı metinde Türk Kızılay’ı üzerinden yardımlaşma konusuna vurgu yapılmış ve Musul ve Telafer bölgelerine gönderilerin insani yardım malzemeleri fotoğraflanmış ve metin olarak haber yapılmıştır. 6. Ünite Etkin Vatandaşlık konusu işlenmiş “Ben Çocuğum, Haklarımla Varım” ve “Eğitsel ve Sosyal Etkinliklere Katılıyorum” başlıklı metinlerle bireylerin hem hak ve sorumluluklarına; hem çocuk haklarına hem de sosyal sorumluluk projelerine atıf yapılmıştır. Bu yönüyle dolaylı yünden çok kültürlülük olgusuna vurgu yapıldığı söylenilebilir (MEB, 2019d)

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çocuklara saygı, hoşgörü, sevgi, nezaket, empati, diğerkamlik, yardımlaşma gibi değerlerin verileceği en önemli dersler Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleridir. Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri temel eğitimin ilk basamağı olan ve insanları hayata ve topluma hazırlanmasını sağlayan temel derslerdir. Hem Hayat Bilgisi hem de Sosyal Bilgiler dersleri ile kültürel değerler ve kültürel unsurlara vurgu yapılmakta, farklı kültürlerin bir zenginlik olduğu vurgulanmaktadır. Buradan hareketle eğitimde çok kültürlülük konusunun etkin bir şekilde işlenebileceği bu derslerin eğitim müfredatları içinde önemli bir yer tutan ders kitapları bu çalışmada irdelenmiştir. Hayat Bilgisi 1, 2, 3 ve Sosyal Bilgiler 4 kitabı kültürel unsurlar ve çok kültürlülük perspektifinden hareketle çalışmada incelemeye tabi tutulmuştur. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Çok kültürlülük konusuna Türk eğitim sisteminde hem eğitim müfredatında hem de ders kitaplarında yer verilmektedir.
- ✓ İlkokullarda, birinci sınıf, ikinci sınıf ve üçüncü sınıflarda Hayat Bilgisi derslerinde, müfredat kapsamında ders kitabının bir ünitesinde bir metin doğrudan çok kültürlülük konusu ile ilişkilendirilmektedir. Diğer ünitelerde ise hazırlanan metin ve görsellerle doğrudan çok kültürlülük vurgusu olmasa da dolaylı olarak kültürel unsurlar üzerinden hareketle çok kültürlülük konusuna zemin hazırlanmaktadır.
- ✓ Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitapları öğretim programlarında ünitelerdeki çokkültürlü eğitimle ilişkili kazanımların doğrudan ve dolaylı bir şekilde yayıldığı görülmüştür.

- ✓ İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. Ünitesinde “Farklı Kültürler Bir Arada” başlıklı metin incelendiğinde, çok kültürlülük konusuna doğrudan odaklanılan tek metin olduğu belirlenmiştir.
- ✓ İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. ünitesindeki 7. kazanım incelendiğinde “Ülkemize Göç Edenler” başlığı altında çokkültürlü eğitime yer verildiği, çok kültürlülük konusuna doğrudan odaklanılan tek metin olduğu tespit edilmiştir.
- ✓ İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında “Ülkemizde Hayat” başlıklı 5. ünitesindeki 7. kazanım incelendiğinde “Ülkemizde Farklı Kültürler” başlığı altında çokkültürlü eğitime yer verildiği, çok kültürlülük konusuna doğrudan odaklanılan tek metin olduğu ortaya konulmuştur.
- ✓ İlkokul Dördüncü sınıfta okutulan Sosyal Bilgiler dersinde müfredat kapsamında yararlanılan ders kitabında “Küresel Bağlantılar” başlıklı ünite doğrudan çok kültürlülük konusuna odaklanmakta ve farklı kültürler atıf yapılmaktadır. Bunun dışında diğer ünitelerde de kültürel unsurlara geniş bir şekilde yer verilmektedir.
- ✓ İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Küresel Bağlantılar” başlıklı 7. Ünitesindeki beş kazanım/metin incelendiğinde her bir başlığın kültürel unsurlara ve çok kültürlülük konusuna vurgu yaptığı görülmektedir.
- ✓ İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Küresel Bağlantılar ünitesinde “Ülkeleri Tanıyalım”; “Komşularımız”; “Türk Cumhuriyetleri”; “Farklı Kültürler” ve “Dünya Farklılıklarıyla Güzel” başlıklı metinlerde farklı ülkeler ve farklı kültürler tanıtıldığı görülmektedir.
- ✓ İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Küresel Bağlantılar ünitesinde tüm metinlerde, özellikle farklılıkların zenginlik olduğu, farklı kültürleri tanımanın önemi ve kültürler arası etkileşim konularına odaklanılmıştır. Farklı kültürler için sevgi, saygı ve hoşgörü ile yaklaşılması gerektiği vurgusu dikkati çekmektedir.
- ✓ Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ünitelerdeki çokkültürlü eğitimle ilişkili kazanımların etkinlikler yoluyla işlenmeye çalışıldığı ve pekiştirilmesine yönelik hazırlanan etkinliklerin en fazla üç ile beş sayfa arasında olduğu görülmüştür.
- ✓ Sosyal Bilgiler derslerinde ve ders kaynaklarında, Hayat Bilgisi dersine kıyasla kazanım olarak çok kültürlülük kavramına daha fazla vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, çok kültürlü eğitim anlayışının öncelendiği eğitim sistemlerinde, farklı kültürler için saygılı ve hoşgörülü bir şekilde yaklaşılması gerektiği düşüncesinden hareketle okullarda öğrencilere sevgi, paylaşma, hoşgörü, merhamet ve saygı gibi değerler kazandırılacağı vurgulanması gereken temel husustur. Bu bağlamda Türk eğitim sisteminde eğitim müfredatında ve ders kitaplarında çok kültürlülüğe yönelik vurgulara yer verildiği fakat çok kültürlülük vurgusunun kitaplarda farklı okuma parçaları, görseller, metinler ve etkinliklere desteklenmesi ve ilgili metinlerin sayısının artırılması gerektiği yönünde öneriler ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

Akıncı, A. (2012), “Modern Ulus Devletlerin Doğuşu”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 34, 61-70.

Akıncı, A. (2014), “Milliyetçilik Kuramları”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15 (1), 131-150.

Akıncı, A. and H. Kule (2014), “Multiculturalism in Turkey”, European Journal of Research on Education, 2(Special Issue 6), 203-211, https://www.researchgate.net/profile/Abdulvahap_Akinci/publication/312523965_European_Journal_of_Research_on_Education_Multiculturalism_in_Turkey/links/58807a7f08ae9a860ffa186f/European-Journal-of-Research-on-Education-Multiculturalism-in-Turkey.pdf, (E. T.: 12.10.2020).

Ayaz, M. F., (2016), Çokkültürlülük Algı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(57), 463-471.

- Aydın, H. (2013), *Dünyada ve Türkiye'de Çokkültürlü Eğitim Tartışmaları ve Uygulamaları*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Bağlı, Mazhar ve Özensel, Ertan (2005), *Çokkültürlü Vatandaşlık- Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Bahadır, Ö. (2016), *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim Algularının Değerlendirilmesi: Kocaeli Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Başbay, A. ve Bektaş Y. (2009), “Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlikleri”, *Eğitim ve Bilim*, 34 (152), ss. 30-43.
- Cırık, İ. (2008), "Çokkültürlü Eğitim ve Yansımaları", *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, ss.27-40.
- Coşkun, M. K. (2012), “Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları (ilahiyat-eğitim DKAB karşılaştırması)” ,*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, ss. 33-44.
- Çelik, H. (2008) “Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,9 (15), ss. 319-332.
- Demir, S. (2012), Çok Kültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi", *TurkishStudies*, Sayı 7/4 ss.1453-1475.
- Demircioğlu, E. ve Özdemir, M. (2014) “Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (15), ss. 211-232
- Doytcheva, M. (2009), *Çokkültürlülük*, (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş), İletişim Yayınevi, İstanbul.
- FAY, B. (2005), *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fitcher, J. (2001), *Sosyoloji*, Çev. Çelebi, Nilgün, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Güvenç, Bozkurt (2005), *İnsan ve Kültür*, 11. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karaçam, M. Ş. ve Koca, C. (2012), “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük Farkındalıkları”, *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 23 (3), ss. 89–103.
- Keskin, Y. ve Yaman, E. (2014), "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında Yeni Bir Paradigma: Çokkültürlü Eğitim", *TurkishStudies*, 9 (2),ss. 933-960.
- Keskin, Y., Coşkun Keskin, S. ve Taş, C. (2019), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Çokkültürlülük Olgusu: 1998 ve 2004 Programlarının Karşılaştırılması”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(1), ss.10-20.
- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Kömürcü, Derya ve Akınhay, Osman, Bilim Sanat Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Mazı, A. (2018), *Öğretmenlerin Çokkültürlülük Algularının İncelenmesi: Hatay İli Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- MEB (2019a), *İlkokul Hayat Bilgisi 1 Ders Kitabı*, Kayseri: Ardıç Kitap Kırtasiye Kaset ve Yayıncılık.
- MEB (2019b), *İlkokul Hayat Bilgisi 2 Ders Kitabı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB (2019c), *İlkokul Hayat Bilgisi 3 Ders Kitabı*, Ankara: Evren Yayıncılık.

MEB (2019d), Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı, Ankara: Tuna Matbaacılık.

Özen, D. (2019), *Çokkültürlülük Bağlamında Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Parekh, B. (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek-Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, (Çev. Bilge Tanrıseven), Phoenix Yayınları, Ankara.

Polat, S. (2009), “Öğretmen Adaylarının Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Kişilik Özellikleri” *International Online Journal of Educational Sciences*, 1 (1), ss.154-164.

Smith, Anthony D. (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev: Sonay Bayramoğlu/Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

Turhan, M. (1997), *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, 3. Basım, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No. 16, İstanbul.

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler*, TÜBA Yayınları, Ankara.

Usta S. ve Akıncı A. (2012). Müzakereci Demokrasilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8 (2) 83-98.

Usta S. ve Bilgiç E. (2016). Katılım Kültürünün Gelişiminde Kent Konseylerinin Rolü: Karaman Kent Konseyi Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 18 (31): 36-45.

Vatandaş, C. (2002), *Çokkültürlülük, Değişim* Yayınları, İstanbul.

Yayla, A. (2005), *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.